

การอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย
เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน
Conservation of Vernacular House in the Mon Bang Hue
Community for the Development of Community
Cultural Learning Center

วันที่รับบทความ: 20 ตุลาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ: 15 พฤศจิกายน 2564

วันที่ตอบรับบทความ: 16 พฤศจิกายน 2564

อานนท์ พรหมศิริ¹

ณัฐวุฒิ กิ่งตระกูลการ²

ณภัทร ประศาสน์ศิลป์³

บทคัดย่อ

เรือนพื้นถิ่นถือเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงรากเหง้าทางภูมิวัฒนธรรม บ้านเรือนที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลา และบริบทที่แตกต่างกันนั้น สามารถสะท้อนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องบันทึกเรื่องราวจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านงานช่างสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วยเหตุและผลที่คำนึงถึงการใช้สอย และการดำรงชีวิตของผู้อาศัยผนวกเข้ากับความเชื่อของท้องถิ่นที่ถูกผสมผสานกันได้อย่างลงตัว เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ปัจจุบันคงเหลืออยู่จำนวนไม่มาก เพียง 3-4 หลังคาเรือน แต่กลับแสดงลักษณะแสดงเฉพาะตัวของเรือนได้ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยผู้วิจัย พบว่า เป็นเรือนไทยไม่ริมน้ำยกได้สูง สร้างเป็นเรือนแฝด 2 หลัง ภายในประกอบไปด้วยวิถีที่เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่าง จีน ไทย มอญ ที่ทรงคุณค่าภายในอาคาร ภายนอกอาคารส่วนใหญ่มีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา การซ่อมบำรุงใช้ทุนทรัพย์สูง นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป เรือนพื้นถิ่นแบบเดิมจึงไม่สามารถตอบสนองความเป็นอยู่แบบใหม่ได้ ทำให้ทายาทปัจจุบันต้องมีการปรับพื้นที่ให้ตอบสนองความต้องการที่มากขึ้น เรือนเดิมจึงถูกทิ้งไว้เป็นเพียงแค่มรดกตกทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญา จึงนำไปสู่แนวคิดในการออกแบบเพื่อพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม มอญ จีน ไทย ซึ่งแสดงความพหุวัฒนธรรมของท้องถิ่น และบูรณาการกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ ชุมชนมอญบางเหี้ย เรือนพื้นถิ่น แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

e-mail: arnon.pr@spu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

e-mail: nuttawut.ki@spu.ac.th

³ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาศิลปะการออกแบบเชิงวัฒนธรรม คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

e-mail: p_napat@hotmail.com

Conservation of Vernacular House in the Mon Bang Hue Community for the Development of Community Cultural Learning Center

Received: October 20, 2021

Revised: November 15, 2021

Accepted: November 16, 2021

Arnon Promsiri¹

Nuttawut Kingtrakarn²

Napat Prasartsin³

Abstract

The vernacular houses are architectural heritages that represent the cultural roots of the landscape. The houses that were built during and in different contexts can reflect on the stories that occur in the area at each moment. They are like recorders of stories from the past to the present which shows cultural wisdom through local architectural craftsmanship. This consists of reasons and principles that the using and living of the inhabitants are combined with the local beliefs that are perfectly blended in Mon Bang Hue community, Khlong Dan Subdistrict, Samut Prakan province. At present, there are not many lefts, only 3-4 houses, but they show quite complete characteristics of the houses. The researcher found that they were Thai-styled wooden house on the water's edge with a raised basement. Built as 2 twin houses, the interior consists of a valuable cultural mix between Chinese, Thai and Mon. Most of the buildings have deteriorated over time. Maintenance is costly in addition to social change that changes the way of life. Therefore, the traditional indigenous houses cannot meet the new lifestyle, causing the current heir to have to adjust the space to meet the growing demand. The original house was left only as an heirloom from the ancestors from generation to generation. The research team saw the value of architecture and wisdom. This led to the idea of designing to develop a creative locality to create a cultural learning center of Mon,

¹ Asst.Prof., Architecture, School of Architecture Sripatum University
e-mail: arnon.pr@spu.ac.th

² Asst.Prof., Architecture, School of Architecture Sripatum University
e-mail: nuttawut.ki@spu.ac.th

³ Doctoral student, Culture-Based Design Arts Program, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University
e-mail: p_napat@hotmail.com

Chinese and Thai, which shows the multiculturalism of the locality and integrated with community participation.

Keywords: Conservation, Mon Bang Hue Community, Vernacular House, Community Cultural Learning Center

บทนำ

โครงการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมชุมชนมอญบางเหี้ยสู่การพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยคณะผู้วิจัยพบว่าพื้นที่บางเหี้ย (ตำบลคลองด่าน) เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้ง มอญ จีน ไทย ผสมผสานกันอยู่ แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันนั้น สิ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมกำลังจะกลืนกลาย และอาจสูญหายไปตามกาลเวลา จึงทำให้เกิดแนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การออกแบบสร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่จัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน พื้นที่การเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม พื้นที่แสดงถึงภูมิปัญญา ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และความชัดเจนที่ชุมชนได้จากประสบการณ์สั่งสม และสืบสานมาจากการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการสำรวจของคณะผู้วิจัยนั้น เรือนพื้นถิ่นที่ปรากฏในชุมชนมอญบางเหี้ย จำนวน 3-4 เรือนที่ยังหลงเหลืออยู่ พบว่า เรือนไทยแฝดริมคลองด่าน (ชุมชนวัดมอญ) มีสภาพที่สมบูรณ์และมีความดั้งเดิมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมากที่สุด ภายในยังคงสภาพการใช้งานและพื้นที่ในรูปแบบเดิมไว้ แต่มีสภาพทรุดโทรมเป็นอย่างมาก มีการต่อเติมจากเจ้าของเรือน (ปัจจุบัน) ในส่วนเรือนขยายเพื่อการอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น บ้างถูกเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวัสดุโดยขาดความรู้ความเข้าใจในการปรับปรุงซ่อมแซมที่เหมาะสม แต่ด้วยศักยภาพของตัวเรือน พื้นที่ใช้สอยของอาคาร และการมีส่วนร่วมของเจ้าของเรือน ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล สอบถาม และสำรวจจนเห็นถึงศักยภาพในการอนุรักษ์พื้นที่ จึงทำให้เกิดแนวคิดและแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างมีส่วนร่วม และอาจจะทำให้ส่งต่อการฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างสังคมการเรียนรู้ โดยมีนักวิชาการ วัด พระสงฆ์ ครูอาจารย์ ปราชญ์และผู้นำท้องถิ่น มาร่วมกันรวบรวมประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลือ วัฒนธรรมประเพณีที่ยังสืบทอด รวมถึงบูรณะสถาปัตยกรรมที่สวยงามมีเอกลักษณ์

คณะผู้วิจัยและเจ้าของเรือน (ปัจจุบัน) จึงได้มีแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์ปรับปรุง โดยทำการนำเสนอโครงการกับภาครัฐ และคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลคลองด่านในการบูรณะ พื้นฟู ปรับปรุง และวางนโยบายในการใช้เป็นประโยชน์ การป้องกันการทำลายคุณค่าของอาคารเก่า ให้คงอยู่เป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมสืบไป

ประวัติความเป็นมา คุณค่า และความสำคัญ

ชุมชนมอญบางเหี้ยเป็นชุมชนเก่าแก่อายุกว่า 250 ปี ปัจจุบันที่ตั้งอยู่ในตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ชุมชนนี้เกิดจากการขยายตัวของคนเชื้อสายมอญ เก่าแก่จากพระประแดง ที่อพยพมาจากพม่าเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 จึงมาตั้งรกรากชุมชนคลองมอญอยู่ริมแม่น้ำบางเหี้ย ฝั่งตะวันตกที่แยกออกจากคลองสำโรง โดยมีวัดมอญหรือวัดสร้างโคกเป็นศูนย์กลางของชุมชนคลองมอญ และอีกส่วนหนึ่ง เป็นกลุ่มชาวจีนที่อพยพจากกรุงศรีอยุธยามาอยู่เป็นจำนวนมากในช่วงกรุงศรีอยุธยาแตกเช่นกัน ซึ่งคนเชื้อสายจีนกลุ่มนี้น่าจะมีความสัมพันธ์ดั้งเดิมกับพระยาตากสินที่มีเชื้อจีนเหมือนกันเพราะตามหลักฐานเส้นทางเดินเรือพื้นที่ชุมชนบางเหี้ยก็เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การต่อเรือ

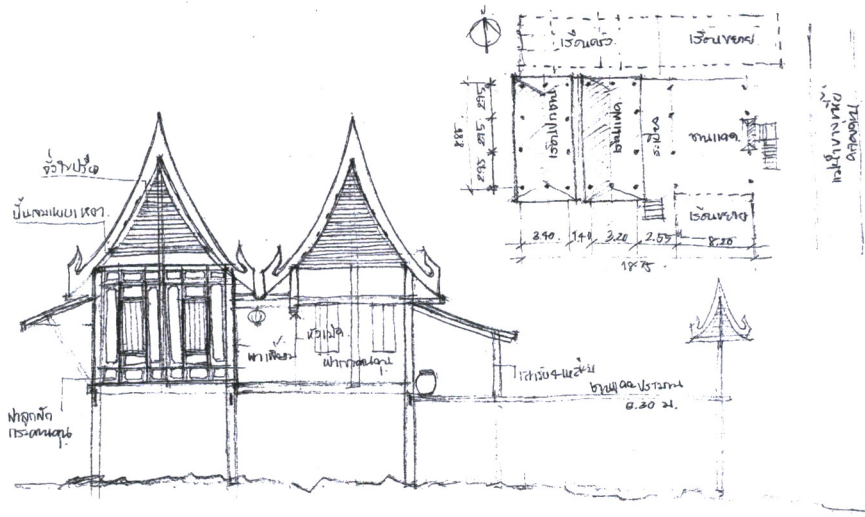
ที่พระยาตากยุทธรวมพลก่อนยกทัพเข้าทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา จากหลักฐานแผนที่โบราณ มีการตั้งศาลเจ้าจีน วัดปากอ่าว หรือวัดสว่างอารมณ์เป็นศูนย์กลางของการตั้งรกรากสร้างบ้านเรือนในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำบางเหี้ย

จากประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนทั้ง 2 เชื้อสาย เรือนพื้นถิ่นของนายเซ่ง (จางเหยวียนเซ็ง) นั้นจึงมีลักษณะเฉพาะของพื้นฐานหรือบริบทด้านสภาพแวดล้อมสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นกลุ่มคนเชื้อสายจีนและเชื้อสายมอญอันเป็นผลทำให้สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น เกิดอัตลักษณ์เฉพาะตัว ปรากฏอยู่ในเรือนประธานและเรือนคู่แฝด เป็นเรือนเก่าของพ่อค้าชาวจีน ชื่อ นายเซ่ง (จางเหยวียนเซ็ง) สิ่งทีคณะผู้วิจัยสำรวจพบคือ ภายในบริบทของเรือนไทย กลับพบเห็นความเชื่อของการบูชาเทพเจ้าจีน “ตัวปูนเท้า” เทพเจ้าคุ้มครองบ้านของชาวจีนโพ้นทะเล การใช้โคมเต็งตั้งเพื่อบูชา ป้ายอักษรจีนสัญลักษณ์ของบรรพชน “แซ่จาง” ผนวกกับความเชื่อของมอญและไทย ในการใช้สอยพื้นที่ ห้องพระ ห้องผีบรรพบุรุษ การตั้งหิ้งชั้นผี ที่เกิดขึ้นในตัวเรือนของผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมตั้งแต่ในอดีต ทำให้สะท้อนถึงคุณค่าที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมทั้งสอง ซึ่งมาจากทำการค้าขาย ประกอบอาชีพจนตั้งรกรากตามริมฝั่งคลองทั้ง 2 ฟาก และได้ทิ้งอิทธิพลไว้ในรูปแบบของอาคารบ้านเรือนและมรดกทางสถาปัตยกรรม

ด้วยลักษณะพิเศษของพื้นที่และเรือนพื้นถิ่นนี้ ทำให้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางเหี้ย เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวของการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม ศูนย์รวมความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาที่เกิดจากความผสมผสานทางวัฒนธรรม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชน เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจให้กับคนในท้องถิ่นของตนเอง และคนภายนอกชุมชน ได้เข้าใจถึงชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางเหี้ย

สภาพสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น

- ที่ตั้ง : บ้านเลขที่ 119 หมู่ 6 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเหนือวัดสร้างโศก
(ชุมชนวัดมอญ) ตำบลคลองด่าน อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ
- ประวัติการครอบครอง : นายเซ่ง (จางเหยวียนเซ็ง) เจ้าของเดิม
นางสาวภารดี ดาวกระจ่าง เจ้าของปัจจุบัน
- อายุเรือน : มากกว่า 130 ปี
- ประเภทของเรือน : เรือนไทยเครื่องสับ เป็นเรือนแฝด 2 จั๊วแบบตัวเหงาทั้งคู่

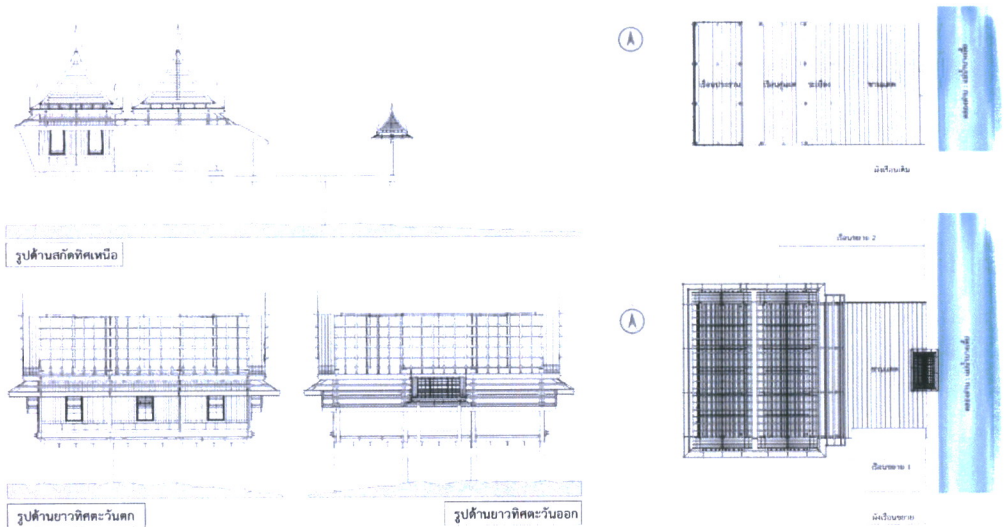

ภาพที่ 1 แสดงการสำรวจด้วยภาพวาด เรือนนายเซ่ง (จางเหยียนเซ็ง)
ที่มา: คณะผู้วิจัย

องค์ประกอบของเรือน: จากสำรวจพบว่า เรือนเป็นลักษณะเรือนแฝด หลังคาชาวชนกันมีรางน้ำฝนเป็นตัวเชื่อม เรือนประธานและเรือนคู่แฝดใช้บันลุ่มแบบตัวเหงาทั้งคู่ ฝ้าของเรือนหันด้านสกัดไปทางเหนือ-ใต้ ด้านยาวของเรือนหันหน้าขนานไปด้านทิศตะวันออกลงสู่แม่น้ำบางเหี้ย (เดิม) ขนาดของเรือนประธานด้านสกัดกว้าง 3.40 เมตร ห้องรับด้านทิศเหนือ 2.95 เมตร ห้องกลาง 2.95 เมตร และห้องด้านทิศใต้ 2.95 เมตร รวม 8.85 เมตร เรือนคู่แฝด ด้านสกัดกว้าง 3.20 เมตร ด้านยาวเท่ากับเรือนประธาน ระเบียงกว้าง 2.95 เมตร ด้านยาวเท่ากับเรือนประธาน ขานแดดยื่นออกไปด้านหน้าเรือน กว้างประมาณ 8.20 เมตร มีซุ้มบันไดหน้าเรือนลงไปที่ทำน้ำคลองด้าน (แม่น้ำบางเหี้ย)

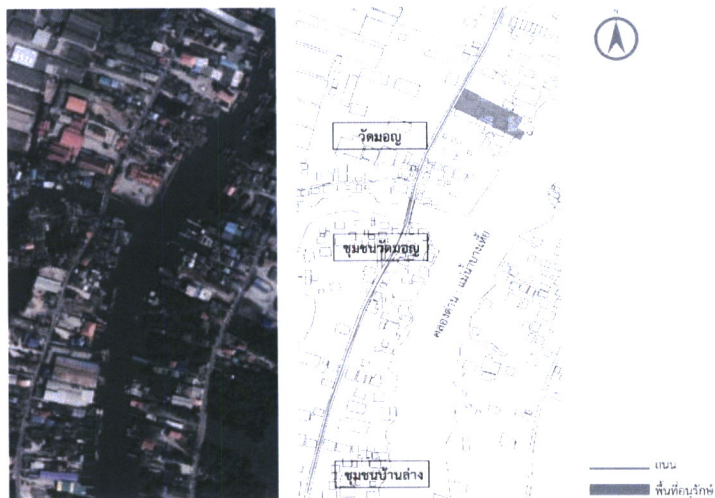

ภาพที่ 2 แสดงสภาพภายนอกและภายใน
เรือนนายเซ่ง (จางเหยียนเซ็ง) อายุกว่า 130 ปี
ที่มา: คณะผู้วิจัย

ภาพที่ 3 แสดงภาพจำลองเรือนด้วยโปรแกรมสร้างแบบ
เรือนนายเซ่ง (จางเหยียนเซ็ง)
ที่มา: คณะผู้วิจัย

สภาพแวดล้อมและแหล่งวัฒนธรรมชุมชน

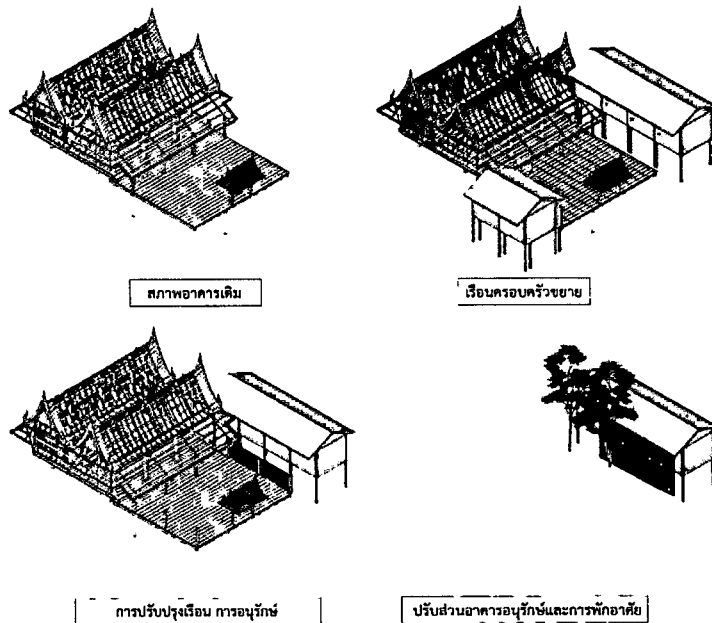
ภาพที่ 4 แสดงแผนที่ดาวเทียม (ซ้าย) และแผนผังชุมชน (ขวา)
แสดงตำแหน่งวัด ชุมชน และพื้นที่อนุรักษ์
ที่มา: Google Map และคณะผู้วิจัย

ชุมชนมอญบางเหี้ยจะมีพื้นที่ของวัดสร้างโคกเป็นศูนย์กลางของชุมชนคลองมอญ สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2300 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง และได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้สมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2360 ตามหลักฐานของกรมที่ดิน ระบุว่าที่ 41 ระบุชื่อวัดนี้ไว้ว่า “วัดปากอ่าว” แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า วัดมอญ เพราะอยู่ใกล้คลองมอญและบริเวณนี้มีชาวมอญอาศัยอยู่มาก บ้างก็ว่าวัดนี้มีชื่อวัดอัฐวราาราม เพราะมีกุฏิ 8 หลัง บ้างก็เรียกว่า วัดอศวราาราม เพราะวัดนี้เป็นที่ตั้งกองทัพม้าของพระเจ้าตากสินมหาราช ต่อมาภายหลังได้รับการเปลี่ยนแปลงนามวัดใหม่ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็น วัดเตลวงรณม์ หรือ วัดทะเลงลม ในปี พ.ศ. 2482 เปลี่ยนนามใหม่เป็น วัดโพธิ์ทอง จนในที่สุดทางราชการได้เปลี่ยนนามวัดเสียใหม่เป็น “วัดสร้างโคก” เพื่อให้สอดคล้องกับพระนามของพระองค์หญิงโศกสว่าง พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชาวมุสลิมคลองมอญโดยทั่วไปจะประกอบอาชีพประมงทั้งน้ำตื้นและน้ำลึกเป็นหลัก ด้วยพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมชายฝั่งทะเล มีความเชื่อ ด้านการประกอบอาชีพประมง การบูชาแม่ย่านางเรือ ตัวปิ่นเท้ากง และความเชื่อด้านความรักโดยการบูชาเจ้าแม่สามมุข ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 ด้าน คือ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาหารหรือการแปรรูปอาหารและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือทำประมง สำหรับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนคลองมอญ การนับถือผีมอญ วัฒนธรรมและประเพณีส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามยุคสมัย บางอย่างอาจจะเป็นวัฒนธรรมที่ถูกกลืนหายไปตามกาลเวลา ซึ่งผลการศึกษาในด้านกรอนุรักษ์ที่ได้นี้จะประโยชน์ต่อองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น หรือจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างกิจกรรมในเกิดขึ้นในโครงการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์และการเรียนรู้แบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตในชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์และบูรณะเรือนพื้นถิ่น

โครงการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ยนี้มีแนวคิดด้านการอนุรักษ์และบูรณะที่อธิบายถึงกระบวนการ ดังนี้ 1) การคงสภาพอาคาร (preservation) เป็นการรักษาสภาพอาคารให้คงอยู่ในสภาพเดิมบางส่วน และชะลอการเสื่อมสภาพ 2) การปรับปรุงอาคาร (renovation) เป็นการซ่อมแซมอาคารในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม เปลี่ยนวัสดุใหม่แต่ยังคงคุณค่าทางด้านต่าง ๆ ของอาคารไว้ให้ได้มากที่สุดทั้งภายในและภายนอก และ 3) การต่อเติมหรือสร้างใหม่ในสภาพแวดล้อมเก่า (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ, 2552, หน้า 83) การเสนอให้เรือดอนอาคารบางส่วนเพื่อปรับปรุงกลุ่มการใช้งานให้เป็นสัดส่วนมากขึ้นจากการสำรวจพบว่า ตัวเรือนบริเวณที่เสียหายส่วนใหญ่เป็นไม้ซึ่งเป็นชิ้นส่วนของหลังคาที่ต้องตากแดดตากฝน เช่น ปั้นลม เหงา เชิงกลอน สะพานหนู ส่วนปลายของอกไก่ แปลาน แปหัวเสา ฝาเรือนและแผงหน้าจั่วทางทิศตะวันตก และทิศตะวันออก มีการไค้งแอนตัวและผุ กระเบื้องแป้นเกล็ดชำรุด (เจ้าของใช้สังกะสีมุงครอบ) ส่วนหลังคาชั้นกันสาด หลังคา พาไล แปลานก็แอนตัวไม้ไ้ระดับ เนื่องจากความยาวของช่วงเสาที่มีขนาดยาวกว่าเรือนปกติและเกิดการดึงตัวในทรุดลงการเรือนขยายที่สร้างเพิ่มโดยรอบ แปลานเกิดการแอนตัวส่งผลให้โครงสร้างหลังคาทรุด กระเบื้องขยับทำให้ หลังคารั่ว เสาเรือนบริเวณเสาพาไลและเสาฝานอกชาน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นดินโคลนริมตลิ่งน้ำท่วมถึง โคนผุและเปื่อย ในส่วนของโครงสร้าง

พื้นมีการแอ่นตัวเช่นกัน เนื่องจากระยะความกว้างของรอดและคานกว้างเกินไป เมื่อคณะผู้วิจัยทำการสำรวจความเสียหาย และได้วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว ทางคณะทำงานได้ทำการเขียนแบบกำหนดรายการประกอบแบบในการซ่อมแซม โดยการซ่อมแซมได้ทำการถอดเครื่องบนและโครงสร้างของหลังคา ได้แก่ ปันลม เหางา เเชิงกลอน สะพานหนู บริเวณส่วนปลายของแปลาน แปหัวเสา และอกไก่ เพื่อนำเสนอการซ่อมแซมและเปลี่ยนโครงสร้างไม้ในส่วนที่ชำรุด ปรับปรุง แฉงฝาและไม้เครื่องบน (องค์ประกอบส่วนหลังคา) เช่น อกไก่ แปลาน ระแนง และลูกฟักแฉงหน้าจั่ว ส่วนใหญ่หมด ขั้นตอนการประกอบเรือนยกเรือนปรับระดับตั้งแต่การวางเสาไม้บนฐานราก คอนกรีตเสริมเหล็ก ยึดหัวเสาด้วยซื่อไม้ และแปหัวเสาไม้ ส่วนระบบโครงสร้างพื้นนั้นใช้ระบบตงไม้วางบนคาน คอนกรีตเสริมเหล็ก จากนั้นจึงประกอบโครงสร้างหลังคาและเครื่องบน โดยติดตั้งใบตุง จันทัน จันทันพลาจ และแฉงหน้าจั่ว จากนั้นจึงสวมอกไก่ยึดใบตุงทั้งหมดไว้และวางแปลาน และติดตั้งแฉงฝาโดยแขวนกับเต้าซึ่งสวมอยู่กับหัวเสาไม้ มีการยึดแฉงฝากับ เสาด้วยสกรูสแตนเลสเพื่อความแข็งแรง จากนั้นติดตั้ง จันทันหลังคากันสาดและจันทันหลังคาพาไล ติดตั้งเชิงกลอน สะพานหนู แล้วติดตั้งระแนงไม้ ปันลม มุงกระเบื้อง ปันปูนทับสันหลังคา ทำปูนหลบหลังคา และทาสีตัวเรือนทั้งหมด

ภาพที่ 5 แสดงภาพจำลองเรือนด้วยโปรแกรมสร้างแบบ
แนวทางการอนุรักษ์และบูรณะเรือนนายเซ่ง (จางเหยวียนเซ่ง)
ที่มา: คณะผู้วิจัย

หลังจากการนำเสนอการปรับปรุงตัวเรือนแล้ว อีกส่วนหนึ่งที่คณะผู้วิจัยวางแผนการออกแบบไว้คือการปรับกลุ่มการใช้งานไปในพื้นที่อาคาร เพื่อให้ตอบสนองกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของการอนุรักษ์พื้นที่แห่งการเรียนรู้ และพื้นที่ที่อยู่อาศัย จึงมีการเสนอแนะแนวความคิดการจัดกลุ่มการใช้งานเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจน รื้อถอนเรือนขยายบางส่วน และปรับปรุงเรือนขยายเพื่อการอยู่อาศัย แสดงความเป็นระยะทางสังคม ระยะส่วนตัว ให้รับรู้ในแง่ของการใช้งานในอนาคต

แนวคิดด้านการสร้างสรรค์แหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

จากการกำหนดแผนการอนุรักษ์ขึ้น ทำให้คณะผู้วิจัยและเจ้าของเรือน (ปัจจุบัน) สามารถระบุภาพรวมของโครงการได้ว่า พื้นที่การอนุรักษ์และพัฒนาจะก่อให้เกิด “แหล่งการเรียนรู้วัฒนธรรมราชฎ์” ซึ่งหมายถึง แหล่งการเรียนรู้ที่เน้นเรื่องชีวิตและวัฒนธรรม เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของบุคคลเอกชน หรือการรวมกลุ่มของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมจากท้องถิ่น ที่ต้องการสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตน และท้องถิ่นขึ้นเพื่อเผยแพร่เรื่องราวด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และความเชื่อให้กับคนในชุมชน และคนภายนอกได้รับรู้ในรูปแบบของนิทรรศการ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตที่ปรากฏอยู่ในเรือนนายเซ่ง (จางเหยวียนเซ่ง) เช่น ศาลเจ้าจีนโบราณ เครื่องเรือนโบราณ ภาพเขียนโบราณ ภาพถ่ายโบราณ ที่แสดงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เข้ามาเกิดการปะทะสังสรรค์กันภายในพื้นที่ชุมชนตั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของ การจัดกิจกรรมในพื้นที่การอนุรักษ์ เช่น การสาธิตความรู้และจัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุนในชุมชน ได้แก่ การทำอวนประมง การทำกะปิเคย การแสดงกลองยาวท้องถิ่น จัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ รักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนในคงอยู่ต่อไป ได้แก่ การประดิษฐ์ธงตะขาบมอญ การตัดพวงมโหตร จัดตลาดนัดจีนมอญ เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเอาสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมในชุมชนมาจำหน่ายสร้างรายได้

แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

การที่ชุมชนไม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของมรดกและการอนุรักษ์ จะนำไปสู่การปล่อยให้ปละละเลย ขาดการดูแลรักษามรดกของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยวางแผนเพื่อนำเสนอแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

1. การจัดประชาคมระบุปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยมีภาควิชาการและผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากเทศบาลตำบลคลองด่าน เข้าร่วมประชุมกับคณะผู้วิจัยและนักออกแบบ

2. จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการของแกนนำหรือตัวแทนจากภาคีทั้ง 3 ภาคส่วนเพื่อจัดทำร่างแผนปฏิบัติการซึ่งประกอบไปด้วยการดำเนินการในสองระดับคือ

- 2.1 การสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพและคุณค่าของมรดกสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อการสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการดำเนินการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2 จัดทำร่างแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนโดยผังเมืองเรียกว่า การจัดทำแผนแม่บทซึ่งใช้แผนที่และแผนผังเป็นหลักโดยมีแผนงานที่จะต้องดำเนินการรองรับในขณะที่ยังต้องดำเนินการส่วนท้องถิ่นเรียกว่าการจัดทำแผนปฏิบัติการหรือแผนงานมักทำในรูปแบบตารางกระบวนการประชาพิจารณ์

3. การเสนองบประมาณประกอบไปด้วยงบประมาณ 2 ประเภท คือ งบประมาณแผ่นดินและเข้าสภาเทศบาลเพื่อจัดสรรเงินรายได้

4. การนำแผนปฏิบัติการไปใช้ตามงบประมาณแผ่นดินที่ภาครัฐได้รับการจัดสรรซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการจัดสรรในระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานหรือผนวกเข้ากับโครงการพิเศษ แต่ในขณะนี้เทศบาลหลายแห่งมีรายได้ของตนเองเป็นจำนวนมากจึงนำมาใช้ดำเนินโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคภูมิทัศน์ การศึกษาศิลปวัฒนธรรม การสาธารณสุขของตนเองได้ ซึ่งรวมไปถึงโครงการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยหากโครงการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมซึ่งมีเจ้าของเป็นเอกชน ที่มีรายได้ปานกลางขึ้นไปมักจะเป็นการขอความร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ เนื่องจากขณะนี้ประเทศไทยไม่มีมาตรการหรือกลไกทางการเงินหรือภาษีช่วยสนับสนุนส่งเสริมในการอนุรักษ์จากภาครัฐสำหรับกลุ่มดังกล่าว

บทสรุป

จากผลการศึกษาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการอนุรักษ์และการบูรณะเรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย เพื่อรับรองบริบทของการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนนั้น ทั้ง 3 แนวคิดที่นำเสนอ นั้น อาจจะสามารถเทียบเคียงได้ถึงคุณค่าในเชิงประโยชน์ได้หลากหลายองค์ประกอบ ทั้งรูปทรงและรูปแบบอาคารพื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคาร สภาพแวดล้อมและแหล่งวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งในคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมนี้จะเปรียบเสมือนตัวแทนของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความต่อเนื่อง ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในส่วนคุณค่าทางด้านจิตใจ อาจจะทำให้ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย ซึ่งไม่ได้หมายถึงผลตอบแทนด้านรายได้เท่านั้น แต่อาจหมายถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมมาใช้ (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนขจรูญ, 2552, หน้า 69) นอกจากนี้ ย่อมเกิดคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพและความงาม ความเป็นสัญลักษณ์ และความสำคัญต่อภูมิทัศน์ของชุมชนอีกด้วย อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณค่าที่เกิดขึ้นจากโครงการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นชุมชนมอญบางเหี้ย เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน คือ การประสานคุณค่าและแนวคิดที่คณะผู้วิจัยได้ทำการเสนอไว้เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอโครงการนี้ต่อภาครัฐและก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน สิ่งสำคัญที่สุดคือเป้าหมายของความสำเร็จในการรักษาคุณค่าเหล่านี้ เพื่อแสดงถึงทัศนคติและเจตนารมณ์ของเจ้าของ (ปัจจุบัน) คณะผู้วิจัย และคนในชุมชน ที่จะร่วมมือกันสร้างเงื่อนไขเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมเพื่อสร้างสรรค์พื้นที่แห่งการเรียนรู้ไว้ให้เกิดความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริ, วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ และชนิก หมื่นคำวัง. (2563). **เมืองเก่ากับการอนุรักษ์ และพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ดวงกมล สิ้นเพ็ง. (2551). **การพัฒนาผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้: การจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2559). **ยล เยี่ยม เยือน เหยา: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนชัชฎิติ. (2552). **การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมและชุมชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มงคลทิพย์ รุ่งงามฤกษ์ และกฤติญา แก้วพิทักษ์. (2560). **50 แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- ลดดา พันธุ์วร, รัชดาพร ศรีภิบาล และชนาภรณ์ แสงทรัพย์. (2551). **เกณฑ์มาตรฐานและแนวทางการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- วันชัย เจือบุญ. (2558). **บอกเล่าเรื่องราวชาวชุมชน: ประสบการณ์ บทเรียน การเรียนรู้จากชุมชน**. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2559). **สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: รวมบทความทางวิชาการในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ลกรุ๊ป
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, นิรมล ศตวุฒิ และระวีวรรณ ศรีคร้ามครัน. (2559) **หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถาบันวัฒนธรรมศึกษา. (2553). **การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม : หอวัฒนธรรมนิทัศน์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อรรถจัน เศรษฐบุตร. (2557). **นิเวศวิทยสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Harris, D.A. & Lanham, M.D. (2007). **New solutions for house museums : ensuring the long-term preservation of America's historic houses**. Walnut Creek, Ca. USA.: AltaMira Press.
- Bowyer, J. (1980). **Vernacular building conservation**. Oxford, UK: Architectural Press.
- Hamnett, M.P. & Brislin, R.W. (1980). **Research in culture learning: language and conceptual studies**. Honolulu, HI USA.: East-West Culture Learning Institute.